

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ Й МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО ВАГІТНИХ ЖІНОК ТА ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ МАЛОЛІТНІХ ДІТЕЙ

Меркулова В. О.

У статті розглядається проблема співвідношення відповідних правових положень, які містяться в різних галузях права (законодавства), стосуються реалізації звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей. Також доводиться необхідність подальшого реформування кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого законодавства в напрямку більш чіткого розкриття соціально-правового змісту й сутності кримінально-правових інститутів, передбачених ст.ст. 79 та 83 КК, досягнення узгодженості різних правових положень щодо їх конкретної реалізації.

Ключові слова: вагітні жінки та жінки, які мають малолітніх дітей; кримінально-правові та кримінально-виконавчі положення.

В статье рассматривается проблема соотношения соответствующих правовых положений, которые содержатся в различных отраслях права (законодательства), касающихся реализации освобождения от отбывания наказания беременных женщин и женщин, имеющих малолетних детей. Также доказывается необходимость дальнейшего реформирования уголовного, уголовно-процессуального, уголовно-исполнительного законодательства в направлении более четкого раскрытия социально-правового содержания и сущности уголовно-правовых институтов, предусмотренных ст.ст. 79 и 83 УК, достижения согласованности различных правовых положений по их конкретной реализации.

Ключевые слова: беременные женщины и женщины, имеющие малолетних детей; уголовно-правовые и уголовно-исполнительные положения.

The problem of the ratio of the relevant legal provisions contained in the various fields of law (legislation), relate to the exemption from punishment of pregnant women and women with young children. Also have the need for further reform of criminal law, criminal procedure, penal legislation towards a clearer disclosure of social and legal content and nature of criminal law institutions provided for by Articles 79 and 83 of the Criminal Code, to achieve consistency of various legal provisions regarding their implementation.

Keywords: pregnant women and women with young children; criminal and penal provisions.

Актуальність обраного напрямку дослідження обумовлюється подальшою гуманізацією вітчизняного законодавства у сфері реалізації кримінальної відповідальності та покарання стосовно специфічної категорії засуджених, якими є вагітні жінки та жінки, які мають малолітніх

дітей. Реформуванню в цій частині піддаються як кримінальне, так і кримінально-виконавче та кримінально-процесуальне законодавство. Проте інтенсивність, з якою норми набувають нового змісту та сутності, впливає на системне сприйняття соціально-правової сутності інститутів, які дозволяють пом'якшити обсяг кримінальної репресії стосовно зазначеної категорії засуджених, позначаються на чіткості формулювання їх основних ознак.

Проблеми особливостей застосування різних видів звільнення до засуджених жінок взагалі, до жінок, які є вагітними, мають малолітніх дітей, зокрема, - є предметом як спеціальних досліджень (В.О. Меркулова, Є.О. Письменський, П.В. Хряпінський), так і складовою більш загальних питань особливостей виконання покарання у вигляді позбавлення волі стосовно засуджених жінок, умов і підстав дострокового звільнення засуджених жінок від подальшого відбування цього суворого покарання (В.А. Бадира, Т.А. Денисова, О.А. Гритенко, Г.С. Резніченко тощо). Проте проблема співвідношення відповідних правових положень, які містяться в різних галузях права (законодавства), стосуються реалізації звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, з точки зору їх комплексного сприйняття конкретно не досліджувалася.

Метою цієї статті є доведення необхідності подальшого реформування кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого законодавства в напрямку більш чіткого розкриття соціально-правового змісту й сутності кримінально-правових інститутів, передбачених ст.ст. 79 та 83 КК, досягнення узгодженості різних правових положень щодо їх конкретної реалізації.

Співставлення та аналіз змісту кримінально-правових, кримінально-виконавчих і кримінально-процесуальних норм, які стосуються інституту звільнення від відбування покарання взагалі, звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей, зокрема, доводять їх міжгалузевий характер. Реальна соціально-правова сутність цих інститутів розкривається лише в комплексному сприйнятті відповідних правових положень. Основою для тлумачення змісту й сутності цих норм є загальновізнана позиція вчених щодо співвідношення матеріальних і процесуальних норм права. Проблеми відповідності положень кримінального, кримінально-виконавчого й кримінально-процесуального законодавства щодо регулювання інституту звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей, є складовою більш загальної проблеми співвідносності змісту та сутності правових норм різних галузей права як таких, що стосуються єдиного правового інституту, єдиного соціально-правового явища. Окреме функціонування підсистем не є перешкодою в комплексному взаємопов'язаному вивченні структурних елемен-

тив, підсистем, які утворюють більш складну систему. Лише дослідження, накопичення й синтез знань щодо кожної структурної частини певної системи дозволяють сформулювати повне уявлення про певне соціально-правове явище. Саме такий підхід посилює важливість міждисциплінарного зв'язку в дослідженні такого комплексного кримінально-правового, кримінально-виконавчого та кримінально-процесуального інституту, як звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей.

Кримінальне право як матеріальна галузь права регулює різні правовідносини, які виникають з моменту вчинення злочину, конкретизуються під час притягнення особи до кримінальної відповідальності, під час визначення обсягу та виду кримінальної відповідальності, виду й терміну покарання. Матеріального характеру є й норми, які визначають підстави, види та порядок звільнення від кримінальної відповідальності й покарання. Саме кримінально-правові норми мають містити вичерпаний перелік інститутів звільнення від відбування покарання з визначенням конкретних підстав їх застосування. Отже, кримінальне право визначає основні положення та поняття, які мають особливе значення й застосовуються в кримінальному правосудді. Проте застосовуватися норми кримінального права можуть лише відповідно до норм кримінально-процесуального права, тобто в певній процесуальній формі, яка надає реального життя матеріальним нормам кримінального права. Кримінально-виконавче право, яке регулює суспільні відносини, які виникають під час виконання й відбування кримінального покарання, теж ґрунтується на нормах матеріального кримінального права, використовує відповідний понятійний апарат, суттєво доповнює соціально-правовий зміст і сутність розглядуваних інститутів, оскільки конкретно визначає порядок та умови реалізації звільнення від відбування покарання.

Співставлення та аналіз змісту кримінально-правових, кримінально-виконавчих і кримінально-процесуальних норм, які стосуються інституту звільнення від відбування покарання, доводять наявність досить суттєвих недоліків і суперечностей у сфері регулювання міждисциплінарного інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК), та звільнення від подальшого відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК) [1, 35, 38]. На ефективність кримінального правосуддя щодо цих засуджених впливає недостатнє врегулювання, нечіткість визначення як суто кримінально-виконавчих, так і кримінально-процесуальних положень.

Щодо співвідношення кримінально-правових та кримінально-виконавчих положень у частині реалізації зазначених інститутів на особливу увагу заслуговують проблеми доцільності виокремлення конкретних кримінально-виконавчих норм, які б регулювали безпосередню сферу застосування зазначених видів звільнення від відбування покарання щодо специфічної категорії засуджених жінок. Чинний Кримінально-виконавчий кодекс містить Главу 26 "Здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання", яка містить відповідні кримінально-виконавчі положення [2, 68-70]. За назвою це мають бути норми, які визначають особливості контрольних функцій, наслідків негативної поведінки стосовно всіх видів звільнення від відбування покарання. Проте в цій главі містяться лише

норми, які стосуються двох видів звільнення від відбування покарання: умовно-дострокового звільнення та звільнення від відбування покарання з випробуванням. Тож у чинному кримінально-виконавчому законодавстві взагалі не виокремлюються статті, які б регулювали порядок здійснення контролю за поведінкою жінок, до яких застосували ст. 79 та 83 КК. Якщо щодо засуджених жінок, які є вагітними або мають дітей віком до семи років, звільнених від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 79 КК, більш менш можливим є застосування кримінально-виконавчих положень, які стосуються загального інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст.ст. 75-78 КК), то кроком назад (порівняно з попереднім ВТК) є відсутність взагалі згадки про особливості підготовки звільнення й контролю за поведінкою засуджених жінок, які були звільнені від подальшого відбування покарання у виді обмеження та позбавлення волі, на підставі ст. 83 КК.

Проте важливим є не лише наявність спеціальних кримінально-виконавчих положень. Не менш важливим є законодавче формулювання положень цих норм відповідно до особливостей правового статусу звільненої жінки та переважаючих інтересів її дитини. І ця особливість мала б відтворюватися в частині визначення додаткових соціальних вимог для звільнення, у питанні кола суб'єктів контролю за поведінкою жінки, підстав для її повернення в установу для відбування призначеного судом покарання.

Так, у статті 83 КК йдеться про додаткові соціальні підстави застосування звільнення, які можуть суттєво вплинути на можливість жінки виховувати дитину на волі. Звільнення від подальшого відбування покарання, передбаченого ст. 83 КК, є можливим лише в разі, якщо засуджена жінка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або якщо жінка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини. Безумовним є те, що лише наявність соціально-корисних зв'язків, житла, мінімальних матеріальних умов можуть забезпечити можливість жінці займатися вихованням дитини, піклуватися про її нормальний розвиток, не допустити її захворювання. Стаття 79 КК цих вимог не містить. Отже, складається враження, що суд не бере до уваги той факт, чи є можливість у жінки самостійно здійснювати виховний вплив на дитину, чи може вона створити умови для її повноцінного фізичного й психічного розвитку. Не вимагається згода рідних на підтримку засудженої у виконанні материнських функцій. Проте це не так. При призначенні покарання суд обов'язково має дотримуватися правил призначення покарання. Серед яких (крім врахування санкції статті, положень Загальної частини КК, ступеня тяжкості вчиненого злочину, обставин, які пом'якшують або обтяжують відповідальність) особливе значення має оцінка даних щодо особи винного. Суд має впевнитися, що звільнення від відбування покарання буде використане жінкою на користь дитині. Проте додаткові соціальні вимоги більшою мірою стосуються програми й напрямків діяльності адміністрації установи щодо підготовки засудженої, яка є вагітною або народила дитину під час відбування покарання, до можливого її звільнення. З'ясування соціально-економічних можливостей майбутньої життєдіяльності жінки з дитиною після звільнення має стати суттєвою складовою загального напрямку діяльності адміністрації щодо побутового й трудового облаштування особи, яка звільняється від відбування

покарання, тим більш із місць позбавлення волі. Без підтримки суспільства та рідних жінці, яка самотійно не спроможна забезпечити себе та дитину, не обійтися. Проте в разі позитивної характеристики жінки як матері, відсутність сім'ї або родичів, які б дали згоду на спільне зі звільненою жінкою проживання, відсутність власних матеріальних можливостей, - не може стати на заваді дострокового звільнення. Додаткову соціальну вимогу слід розцінювати як поштовх до активного пошуку адміністрацією установи всіх можливих шляхів для створення належних умов для життя жінки з дитиною після її звільнення за допомогою різних державних, приватних установ і приватних осіб. Отже, враховуючи специфічну цілеспрямованість розглядуваних інститутів, додаткові соціальні вимоги мають стосуватися як звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, так і звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Проте ця вказівка за сутністю є скоріше кримінально-виконавчим аспектом, ніж кримінально-правовим. Адже передумовою для застосування цих інститутів є насамперед наявність чітко визначених кримінально-правових (тяжкість вчиненого злочину, види та термін покарання) і соціально-демографічних (вагітність, певний вік дитини) підстав. Це є первинним. Відповідно, розглядувана вимога має скласти зміст лише кримінально-виконавчої норми й не згадуватись у кримінальному законодавстві.

Щодо кола суб'єктів контролю за поведінкою засудженої жінки, обов'язком якої, передусім, є догляд за дитиною та її виховання. Якщо дотримуватися позиції, що одним з головних критеріїв ефективності інститутів, передбачених ст.ст. 79, 83 КК (крім виправлення засудженої), є забезпечення належних умов для фізичного й духовного розвитку дитини, то й контрольні функції державних органів повинні мати певні якісні відмінності. Безумовно прийнятною є редакція ст. 163 КВК у тій частині, де визначаються органи, що здійснюють контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням: кримінально-виконавча інспекція за місцем проживання засудженого, органи внутрішніх справ, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації. Усі ці суб'єкти мають бути задіяні в проведенні індивідуально-профілактичної роботи із засудженою, до контролю за дотриманням нею загальних громадських обов'язків і спеціальних обов'язків як матері. Проте серед усього обсягу покладених обов'язків на перше місце виходять саме обов'язки жінки, пов'язані з доглядом і вихованням дитини, так звані спеціальні обов'язки, визначені судом, як такі, що можуть суттєво вплинути на подальше життя засудженої жінки. І саме невиконання цих спеціальних обов'язків містить у собі загрозу настання несприятливих правових наслідків - реальне виконання покарання. Тож спеціальна кримінально-виконавча норма має підкреслити (виокремити) коло суб'єктів, які мають контролювати й відповідати за наявність можливостей у жінки виконувати материнські зобов'язання. З огляду на особливий стан здоров'я дітей, які обтяжені фізичними вадами їхніх матерів, необхідністю чіткого постійного контролю за їхнім благополуччям, доцільно розширити перелік суб'єктів, які в період іспитового терміну зможуть проконтролювати стан дитини, умови, в яких вони перебувають, за потреби надати посильну допомогу. Такими можуть бути органи

© В.В. Домніцак, 2013

опіки і піклування, дитячі медичні заклади за місцем проживання звільненої. Організація більш чіткого контролю та допомоги з боку цих суб'єктів контролю надасть можливість своєчасно виявити грубі порушення з боку матері щодо дитини, наявність проблем матеріально- побутового характеру, а отже, своєчасно відреагувати на це. Проте не повинно переважати каральне спрямування контрольних функцій цих органів. Вони мають не лише контролювати, а й допомагати засудженим жінкам у виконанні своїх обов'язків як матері.

На увагу заслуговує така контрольна функція кримінально-виконавчої інспекції, як застосування застереження у виді письмового попередження про скасування звільнення від відбування покарання в разі ухилення засудженої особи від виконання обов'язків, які покладені судом, або вчинення порушення громадського порядку, за яке особу було притягнуто до адміністративної відповідальності. Щодо критеріїв оцінки вчинених порушень громадського порядку, у законодавстві чітко відслідковується тотожність відповідних положень у ст.ст. 78, 79, 83 КК та ст. 166 КВК - у разі систематичного вчинення правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення й свідчать про небажання особи стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання. Отже, нижчий рівень порушень (до трьох) є підставою для письмового попередження.

Але кримінально-виконавче законодавство не конкретизує підстави застосування застереження у виді письмового попередження про скасування звільнення від відбування покарання стосовно засуджених жінок, звільнених на підставі ст.ст. 79 та 83 КК, у частині контролю за виконанням жінкою своїх специфічних обов'язків. Доцільність визначення в кримінально-виконавчому законодавстві критеріїв оцінки поведінки жінки обумовлюється також і редакцією кримінально-правової норми. Річ у тім, що відповідно до ч. 5 ст.ст. 79 та 83 КК факт відмови жінки від дитини, передача дитини в дитячий будинок, зникнення жінки з місця проживання, ухилення від виховання дитини, догляду за нею, невиконання покладених судом обов'язків є достатніми для скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням. Знову ж таки, найбільш невизначеним за змістом є словосполучення "ухилення від виховання дитини, догляду за нею". Зазначене не дає відповіді на питання щодо розмежування підстав для винесення письмового попередження жінці та направлення її в установи для відбування покарання. Отже, ні кримінально-виконавче законодавство, яке користується досить загальним поняттям "ухилення засудженої особи від виконання обов'язків", ні кримінальне законодавство, в якому йдеться про "ухилення від виховання дитини, догляду за нею", не надають визначення змісту цих понять, не визначають критеріїв розмежування поведінки, яка є достатньою для попередження засудженої жінки, а яка - підставою для скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням. Зрозумілим є те, що це оціночні поняття, які базуються на сукупності даних щодо поведінки жінки як матері. Проте гарантією від свавілля чиновників та й широкого розсуду суддів було б законодавче визначення певних кількісних і якісних показників.

Не менш важливими є проблеми відповідності положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства щодо регулювання зазначених міжгалузевих інститутів. Саме кримінально-процесуальні положення

забезпечують переведення законодавчих і теоретичних положень кримінального права (матеріальної галузі права) у практичну площину, надаючи їм реального життя, формулюючи умови, послідовність і порядок діяльності учасників процесу, засоби реалізації ними своїх прав, свобод та обов'язків, варіанти прийняття юридичних рішень і оформлення певних документів. Загальновизнаним є те, що ефективність застосування будь-якої галузі законодавства залежить безпосередньо від чіткості визначення правових інститутів, їх ознак, підстав для розмежування. Вимоги щодо підстав, умов, послідовності, строків прийняття процесуальних рішень, закріплені в правових нормах КПК, є доповненням і уточненням порядку реалізації конкретних кримінально-правових інститутів, визначених у матеріальній галузі права - кримінальному праві. А отже, сприяють розумінню їх правової сутності. Досить інтенсивні зміни, яких зазнає кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, можуть призвести до суттєвих розбіжностей у тлумаченні понять, складових у реалізації норм. Саме недосконалість і суперечливість окремих законодавчих положень, що стосуються сутності та змісту розглядуваних видів звільнення від відбування покарання, порядку їх застосування, безпосередньо впливають на ефективність і справедливість кримінального правосуддя.

На відміну від попереднього кримінально-процесуального законодавства, чинні норми, які стосуються інституту звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, набули значного скорочення за змістом і сутністю. У цій частині вони вже не містять процесуальні аспекти про порядок (механізм) підготовки матеріалів для прийняття судом рішення, коло осіб, які мають відношення до цього. Зокрема, у статті 537 "Виконання судових рішень", яка міститься в Розділі VIII чинного КПК, надається лише перелік питань, які вирішує суд під час виконання вироків. Серед таких, крім інших питань, наступні: про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років; про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком; про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового терміну [3, 262, 263]. Отже, зазначені законодавчі положення стосуються звільнення від відбування покарання засуджених жінок на підставі ст. 83 КК і загального інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75-78 КК).

У переліку питань взагалі не виокремлюється специфічний інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, передбачений ст. 79 КК. Можливо, законодавець не віднайшов необхідним вирізнити ці питання, вважаючи їх складовою загального інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Проте це досить специфічний інститут за кримінально-правовими, соціально-демографічними підставами, іспитовим строком і правовим статусом засудженої жінки.

З іншого боку, звертає на себе увагу кримінально-процесуальна новела. Чинне кримінально-процесуальне законодавство визначає новий інститут відстрочки виконання вироку, якого не містить кримінальне законодавство. Так, у пункті 2 ч. 1 ст. 536 КПК йдеться про те, що виконання вироку про засудження особи до виправних

робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі може бути відстрочено в разі вагітності засудженої або наявності малолітньої дитини - на час вагітності або до досягнення дитиною трьох років, якщо особу засуджено за злочин, що не є особливо тяжким [3, 262, 263]. Отже, навіть у разі вчинення тяжких злочинів, незалежно від строку покарання за один чи декілька злочинів (за сукупністю вироків) жінка має сподіватися на відстрочку виконання вироку, яка є безумовною, а отже, порівняно з умовами застосування ст. 79 КК, більш пільговою. Цей кримінально-процесуальний припис ускладнює розуміння сутності та співвідношення звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (а отже, і до трьох років) на підставі ст. 79 КК і відстрочки виконання вироку на підставі ст. 536 КПК. Де ті критерії, які дозволять розмежувати ці інститути, які, по суті, стосуються однакової категорії винних осіб? Відсутність чітких підстав є шляхом до зловживань у кримінальному правосудді. Підстави для застосування таких видів звільнення, критерії їх розмежування - це предмет регулювання матеріальної галузі права - кримінального права.

Підсумовуючи зазначене, слід підкреслити той факт, що кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство, які регулюють суспільні відносини, що виникають під час призначення покарання, виконання та відбування покарання, звільнення від його відбування, з одного боку, мають ґрунтуватися на нормах матеріального кримінального права, використовувати відповідний понятійний апарат, дотримуватися основних ознак кримінально-правових інститутів. Проте, з іншого, - мають суттєво доповнювати соціально-правовий зміст і сутність розглядуваних інститутів, оскільки конкретно визначають порядок та умови їхньої реалізації. Це ж саме стосується й соціально-правової сутності інститутів, передбачених ст.ст. 79 та 83 КК.

Загальновизнаним є те, що ефективність правових норм будь-якої галузі права полягає в співвідносності між результатом їх застосування та метою, заради якої ці норми сформульовані, що зазвичай встановлюється в процесі їх безпосереднього правозастосування. Такого ж підходу слід дотримуватися в оцінці ефективності міждисциплінарних інституцій, з єдиним уточненням. Оцінка має надаватися не лише ефективності окремих правових норм як самодостатніх з точки зору конкретної галузі права, а й з точки зору їх взаємозв'язку й доповнення один одного в частині розкриття більш повного змісту й сутності загального соціально-правового явища. Чіткість законодавчих формулювань, відсутність суперечливих положень лише сприятимуть ефективності їх реалізації. Дослідження результатів застосування кримінального закону загалом, його конкретних норм, безпосередньо норм, що стосуються призначення покарання, звільнення від його відбування щодо різних категорій правопорушників мають базуватися на комплексній оцінці ефективності кримінально-правових, кримінально-виконавчих і кримінально-процесуальних встановлень. Це, у свою чергу, посилює актуальність співвідношення змісту й сутності законодавчих положень, які містяться в кримінальному, кримінально-виконавчому й кримінально-процесуальному законодавстві, чіткості їх формулювання.

Зважаючи на специфічність передумов застосування інститутів звільнення від відбування покарання, передбачених ст.ст. 79 та 83 КК, особливості особи-

стісних характеристик засудженої жінки, доцільним є виокремлення спеціальних кримінально-виконавчих і кримінально-процесуальних норм як таких, що в комплексі з кримінально-правовими нормами розкриватимуть соціально-правовий зміст і сутність розглядуваного виду звільнення від відбування покарання. Шлях реформування кримінально-процесуального й кримінально-виконавчого законодавства в напрямку відокремлення, звуження суто галузевих проблем у сфері призначення покарання, звільнення від його відбування, визначення правових інститутів, які не мають аналогу в кримінальному праві, є неприйнятним.

Література

1. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2013 року). - Х.: Одиссей, 2013. - 232 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповн. на 14 березня 2011 року: (відповідає офіц. текстові) - К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. - 72 с.

3. Кримінально-процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України". - Х.: Одиссей, 2012. - 360 с.

Меркулова В.О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
та кримінології ОДУВС
Надійшла до редакції: 11.09.2014

УДК 343.98.06:343.123.11

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ЦИКЛУ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Албул С. В.

Розглянуто поняття та функціональне значення розвідувального циклу в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ. Автор, на підставі аналізу існуючих точок зору, світової практики боротьби зі злочинністю, виказує особисте ставлення до означеного питання та надає конкретні пропозиції щодо розширення тезаурусу теорії оперативно-розшукової діяльності.

Ключові слова: оперативні підрозділи; органи внутрішніх справ; оперативно-розшукова діяльність; розвідувальна діяльність; розвідувальна функція; розвідувальний цикл.

Рассмотрено понятие и функциональное значение разведывательного цикла в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Автор, на основании анализа существующих точек зрения, мировой практики борьбы с преступностью, выражает личное отношение к указанному вопросу и вносит конкретные предложения по расширению тезауруса теории оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: оперативные подразделения; органы внутренних дел; оперативно-розыскная деятельность; разведывательная деятельность; разведывательная функция; разведывательный цикл.

The concept and functional role of the intelligence cycle in the operational activities of the Interior. The author based on an analysis of existing perspectives, global practices in the fight against crime expresses a personal relationship to definite questions and provide specific suggestions for expanding the thesaurus theory of operational activities.

Keywords: operational units; the internal affairs; operatively-search activity; intelligence activities; intelligence function; intelligence cycle.

Європейський вибір України зумовлює нові підходи до правоохоронної практики. На сьогодні Експертною радою МВС України презентовано Основні заходи щодо реформування правоохоронного відомства. У свою

чергу, Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію й Стратегію реформування МВС [6]. Разом з тим, на жаль, доводиться констатувати, що сьогодні динаміку й структуру злочинності, поряд із традиційними причинами й умовами, продовжують визначати криміногенні фактори, що впливають із труднощів соціального й економічного розвитку суспільства. На цьому фоні відбувся зсув ціннісних орієнтирів окремих груп населення в бік протиправного способу життя, що призвело до зміцнення такого суспільно небезпечного явища, як організована злочинність. За роки незалежності на території країни вчинено близько 2,4 млн. тяжких і особливо тяжких злочинів, з яких 14,9 тис. – у складі організованих злочинних угруповань. Тенденцією останніх п'яти років стала консервація майже на одному рівні кількості виявлених організованих злочинних угруповань та осіб, які брали в них участь. Динаміка організованої злочинності за останні 20 років характеризується значною її активізацією в першому десятиріччі, у період первинного накопичення й перерозподілу капіталу, а також поступовим зменшенням – у другому, що досягнуто завдяки значним зусиллям правоохоронних органів.

Сьогоднішній організованій злочинності сприяють такі глобальні соціально-економічні процеси, як урбанізація, міждержавна й міжрегіональна міграція, формування світового інформаційно-культурного простору, а характерним для організованих злочинних угруповань є достатньо високий рівень організованості, стійкі корупційні й міжнародні злочинні зв'язки. Зростання рівня організованості й професіоналізму злочинності, її технічна озброєність, вироблення і зміцнення імунітету злочинного середовища від традиційних засобів і заходів оперативно-розшукової діяльності, розгалужені корупційні зв'язки сприяють перетворенню злочинних груп у високоорганізовані об'єкти, які мають розвинену інфраструктуру. Крім цього, доводиться констатувати, що на сьогодні реаліями життя в Україні стали прояви тероризму й сепаратизму. Антитерористична операція, яка проводиться на Сході країни, викрила низку суттєвих недоліків, зокрема й у діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ.

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС